

Čínské geopolitické silokřivky

Oskar Krejčí

Abstrakt

Čínská politická tradice se formovala ve vazbě na geopolitické konstanty, které jsou v řadě ohledů odlišné od evropských či severoamerických. Soběstačná agrární a meritokratická společnost se v Číně utvářela díky závlahovému zemědělství, které vyžadovalo větší roli státu. Ten ve Velkém čínském kanálu získal umělou geopolitickou osu, kolem které se zformovalo geopolitické jádro jednotného státu. Velká čínská rovina však měla potenciál vytvářet více států, což vedlo k velkému množství „občanských“, vnitroetnických válek. Útoky z vnějšku na čínský stát až do 19. století přicházely z pevniny. Začleňování Číny do globálního kapitalistického systému bylo ale spojeno s vnější agresí, která přišla z jihu po moři. Století ponižení plně váleky vyústilo v novou jednotu a modernizaci na bázi socialismu s čínskými charakteristikami. Další geopolitický zlom představuje přesun Číny z periferie světového systému do jeho jádra, což je spojeno s novou aktivitou čínského státu na mezinárodním poli vyrůstající z politiky reform a otvírání se světu.

Proměny mocenské rovnováhy ve světovém politickém systému nejsou neobvyklé, ovšem ta, která započala před čtyřmi dekadami, nemá v dějinách obdobu. Probíhá geopolitický zlom, který po pěti staletích výrazně snižuje specifickou váhu Západu a vrací Čínu na vrcholy ekonomických statistik. Východisko změn je na první pohled prosté: v současné době má Čína podle OSN 1409 miliónů obyvatel, zatímco ve Spojných státech žije 324 miliónů lidí.¹ I když se připočte přibližně 513 miliónů obyvatel Evropské unie, žije na Západě o více než půl miliardy lidí méně než v Číně. A nejde jen o počet: lidé v Číně jsou velmi pracovití, talentovaní – a organizovaní.

Před čtyřiceti lety, konkrétně 10. listopadu 1978, se v Pekingu sešla pracovní konference Komunistické strany Číny. Trvala déle než měsíc a kromě jiného probírala ekonomickou situaci. Doporučení této konference poté schválilo třetí plenární zasedání 11. ústředního výboru KS Číny, které jednalo v prosinci téhož roku – začala „druhá revoluce“, období reforem a otvírání se světu. Od té doby, tedy za čtyřicet let, se čínský hrubý domácí produkt Číny, podle údajů Mezinárodního měnového fondu, zvětšil 33krát.² Ze země, kde největší podíl v sociální struktuře tvořili zemědělci, se Čína změnila na zemi, která je v řadě sektorů nositelem nejprogressivnějších inovací. A je předpoklad, že se při současném kompetentním vedení strany a státu Číně podaří vymýtět chudobu, ekologizovat výrobu, odstranit „vodní stres“ vyrůstající z hrozby nedostatku vody v některých oblastech, úspěšně bojovat s korupcí, dále upevnit obranyschopnost – prostě čelit všem negativním výzvám, které rozvoj Číny doprovází.

Tyto změny jsou spojeny s hledáním čínské podoby socialismu. To je patrné na celé řadě rozvojových programů, které Čínu odlišují od Indie. Například podle čínského statistického úřadu bylo od roku 1978 do roku 2017 na čínském venkově 740 miliónů lidí vytrženo ze života v chudobě (chudoba je vymezena jako méně než 2300 jüanů, tedy cca 336,1 dolarů za rok). To představuje 70 % z lidí, kteří se na celém světě za toto období dostali nad hranici chudoby.³ Plány Pekingu hovoří o tom, že do roku 2020 bude chudoba v Číně zcela vymýcena. Čínu lze ale poměřovat i s těmi nejsilnějšími. Graham Allison z Harvard University v knize *Osudová past* uvádí, že v letech 2011 až 2013 Čína vyprodukovala a spotřebovala více cementu než USA za celé 20. století. V rozmezí patnácti let se v Číně objevilo takové množství novostaveb, které se rovná současné zástavbě v celé Evropě.⁴ Každoročně vydává Geologická správa USA, spadající pod ministerstvo vnitra, zprávu o těžbě a zpracování minerálů ve světě. Podle tohoto dokumentu vyprodukovaly Spojené státy v roce 2017 celkem 86 miliónů tun cementu – a Čína 2400 miliónů tun. Čínská produkce představuje více než 58,5 % cementu vyro-

¹ *World Population Prospects. The 2017 Revision.* New York: United Nations 2017, s. 18 a 21.

² Viz IMF: *World Economic Outlook Database. October 2018* – <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/02/weodata/index.aspx>

³ Xinhua: *China lifts 740 mln rural poor out of poverty since 1978* (2018-09-03 18:56:54) – http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/03/c_137441670.htm

⁴ Viz ALLISON, Graham: *Osudová past. Spojené státy versus Čína a Thukydidova poučení z dějin.* Praha: Prostor, 2018, s. 49.

beného ve světě.¹ Perspektivy dalšího rozvoje naznačují statistiky Světové organizace duševního vlastnictví; tabulka číslo 1 sestavená podle údajů této organizace zahrnuje patentové žádosti a žádosti o obchodní známky v roce 2017. Podle tohoto zdroje bylo v celosvětovém měřítku 46,3 % patentových žádostí z Číny, zatímco USA 19,2 %, z Japonska 10,1 %.² Čína je zemí jiných čísel.

Tabulka č. 1: Žádosti o patenty a obchodní známky, 2017

	patenty	obchodní známky
Čína	1 381 594	5 739 823
USA	605 571	613 921
Japonsko	318 479	560 269
Evropská patentová kancelář (EPO)	166 585	371 508
celosvětově	3 168 900	12 387 600

Geopolitická východiska

Čína byla až do začátku novověku inovačním centrem světa. V roce 1620 anglický filozof Francis Bacon vyjmenoval tři objevy, které změnilly tvář světa: knihtisk, stříelný prach a kompas. Všechny se zrodily v Číně. Pro mezinárodní politiku a čínský pohled na svět ale bylo podstatné ještě něco jiného: už v dobách nazývaných starověk a středověk Čína vytvořila plně soběstačnou agrární společnost s relativně malými ekonomickými a politickými zájmy v zahraničí. Z hlediska geopolitiky lze z čínských dějin odvodit několik zásadních zvláštností, které odlišují čínský typ civilizace od západního typu a stále komplikují tolik potřebné vzájemné porozumění:

- **Etnikum.**

Chanové se jako etnická skupina zformovali při vzniku čínské civilizace, tedy přibližně před třemi a půl tisíci lety. Legenda praví, že kolébkou čínského národa byla bitva u Čou-lou, kterou vítězně svedl Žlutý císař přibližně v roce 2500 před n. l. a sjednotil tak střední Čínu. Pověst také praví, že tehdy, za vlády Žlutého císaře, vzniklo čínské písmo. Podle historiků bývá ovšem vznik znakového písma datován do druhého tisíciletí před n. l., ze kdy jsou hieroglyfy nalezené na věsteckých kostkách. I tak je čínské písmo nejstarší na světě – a s ním i světybná čínská kultura.

Samotný název etnika je odvozen od jména dynastie Chan vládnoucí v období od roku 206 či 202 před n. l. do roku 220. V roce 2, tedy za vlády zmíněné dynastie Chan, proběhlo v Číně první známé sčítání obyvatelstva na světě. Podle dochovaných záznamů tehdy měla Říše středu 59,6 miliónů obyvatel (12,2 miliónů rodin), z toho přibližně 44 miliónů na severu v povodí Chuang-che a Chuaj-che.³ Moderní etnický nacionalismus se ale v Číně zrodil až v 19. století díky privilegii, která měli Mandžuoové za dynastie Čchin, a hlavně díky koloniální politice západních velmocí a Japonska. Dnes jsou Chanové s počtem 1,3 miliardy lidí největší etnickou skupinou na světě, mnohonásobně větší, než kterýkoliv evropský národ či evropská etnická skupina. V současné Číně ovšem žije 56 etnických skupin, přičemž Chanové tam tvoří 91,5 %. Čína má, jak již bylo uvedeno, 1,4 miliardy obyvatel, přičemž od poloviny tohoto století by měl podle demografů OSN nastat pokles a v roce 2100 by Čína měla mít jednu miliardu obyvatel.⁴

- **Geopolitické jádro státu.**

Čínská civilizace i státnost se opírají o geopolitické jádro, které leží ve Velké čínské nížině (někdy nazývané Východočínská nížina). Samotný název „Velká čínská nížina“ nebývá užíván geografy především proto, že její jednotlivé části mají odlišné geologické charakteristiky; je to však pojem ohraničující geopolitický prostor, kde se odehrávaly nejdůležitější události čínských dějin. Významnější než geologické charakteristiky jsou z tohoto hlediska řeky v této oblasti. Byl to Lev Mečnikov, švýcarský geograf ruského původu, kdo jako první svojí hydropolitickou metodou propojil počátky lidstva s řekami. V knize *Civilizace a velké historické řeky* (1889) vykreslil osudy čtyř velkých kultur, původně izolovaných říčních civilizací – egyptské u řeky Nil, mezopotámské klem Eufratu a Tigrisu, indické spojené s Indusem a Gangou plus čínskou civilizací zrozenou na březích Chuang-che (Žlutá

¹ *Mineral Commodity. Summaries 2018*. U.S. Geological Survey, Reston, Virginia: 2018 – <https://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/mcs/2018/mcs2018.pdf>

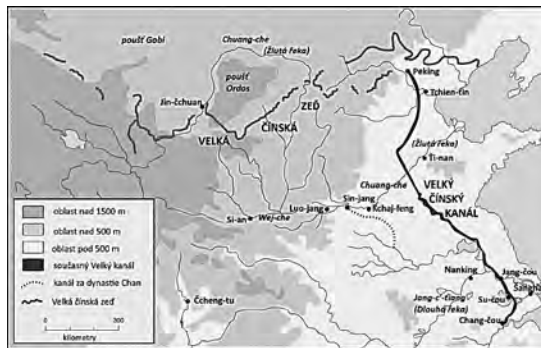
² *World Intellectual Property Indicators 2018*. Geneva: World Intellectual Property Organization, 2018, s. 7, 24 a 89.

³ Viz LIŠČÁK, Vladimír: *Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech*. Praha: Libri, 2008, s. 87-88.

⁴ *World Population Prospects*. Citované vydání, s. 24.

řeka) a Jang-c'-ťiang (Dlouhá řeka).¹ Jenže osu geopolitického jádra čínské státnosti netvoří řeka či dvě řeky. Čínská civilizace se ve Velké čínské nížině neopírá jen o zmíněné řeky, ale hlavně o uměle postavený Velký čínský kanál, jehož současnou podobu přibližuje mapa číslo 1.²

Mapa č. 1: Velký čínský kanál a Velká čínská zeď

Podle německého orientalisty Hellmuta Wilhelma je právě Velký čínský kanál umělou řekou Nil³, podle amerického geopolitika Roberta Kaplana měla tato stavba obdobný význam jako transkontinentální železnice v USA⁴. V každém případě by Velký čínský kanál pro historii chanského etnika i jeho státu snad ještě důležitější než Velká čínská zeď. Sjednotil Velkou čínskou nížinu tím, že propojil 300 tisíc km² severní pláně, 350 tisíc km² jihovýchodní plošiny a 250 tisíc km² povodí Jang-c'-ťiang. Teče z jihu na sever a postupně spojil oblast Pekingů s městem Chang-čou, což bylo v dobách Marca Pola „město nebes“, které je „největší na světě“ a „lidé tu žijí příjemně“⁵. Chang-čou tvoří jižní hrot trojúhelníku s městy Šanghaj a Nanking na severních vrcholech. Výstavba Velkého čínského kanálu začala v 5. století před n. l. přičemž jednotlivé části byly poprvé propojeny za dynastie Suej (581–618). Několikrát byl pak ještě upravován a dnes měří téměř 1800 kilometrů, což představuje přibližně vzdálenost z Prahy do Moskvy.

Mapa číslo 2 ukazuje nadmořskou výšku⁶ – vymezuje pobřežní rovinu, která tvoří jádro spojené Velkým čínským kanálem a periferii čínského státu. Velký čínský kanál neprotul ale jen dvě nejvýznamnější čínské řeky, propojil také dvě klimatická pásma: mírné monzunové na severovýchodě a subtropické monzunové na jihovýchodě Číny, což ukazuje mapa číslo 3.⁷

Velký čínský kanál nepředstavuje pouze zdroj vody, ale od počátku byl i umělou komunikační tepnou pro dopravu lidí, umožnil obchodovat, zásobovat potravinami oblasti postižené neúrodou či záplavami, a snadněji přemísťovat vojská. To bylo mimořádně významné, neboť každá z uvedených plošin Velké čínské nížiny měla potenciál stvořit stát. Tak jako v Evropě mají Seina a Rýn jinou státní schopnost, velké čínské řeky, především Chuang-che a Jang-c'-ťiang, vytvářely svěbytné podmínky pro vlastní stát. Velký čínský kanál ale propojením severu a jihu zabránil etnogenezi, která by v tomto prostou znamenala rozdělení chanského etnika. Umělý kanál vytvořil geopolitickou osu, kolem které vzniklo jádro čínského státu. Tak se díky umělé stavbě stalo, řečeno Hegelovými slovy, že je „říše

¹ Viz MEČNIKOV, Lev I.: *Civilizacija i velikije istoričeskeje reki*. Moskva: Ajris Press, 2013.

² Mapa byla zpracována podle mapy z Australian National University – <http://asiapacific.anu.edu.au/mapsonline/base-maps/china-grand-canal>

³ Viz WILHELM, Hellmut: *Společnost a stát v Číně*. Praha, Svoboda, 1969, s. 41.

⁴ Viz KAPLAN, Robert D.: *Pomsta geografie. Co mapy vyprávějí o přístích konfliktech a boji proti osudu*. Praha: Bourdon, 2013, s. 193.

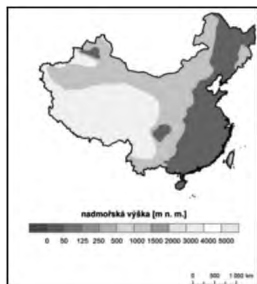
⁵ POLO, Marco: *Milión, neboli, O zvycích a poměrech ve východních krajích*. Praha: Odeon, 1989, s. 140-142. Marco Polo užíval pro toto město název Quinsay a uváděl, že v něm žije 1,6 miliónu obyvatel.

⁶ Mapa podle HORÁLEK, Adam: *Geografie Číny. Učební materiál pro studenty sinologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 28 (výřez; v originále barevně).

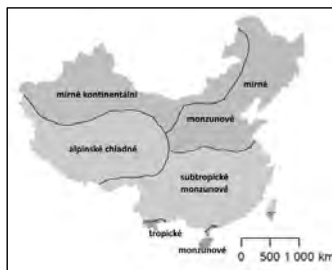
⁷ Mapa převzata z HORÁLEK, Adam: *Geografie Číny*. Citované vydání, s. 41 (v originále barevně).

čínského dvojřící jedinou trvajícím řiši na světě.⁴¹ Zároveň se Velký čínský kanál stal místem, kolem něhož se po většinu čínských dějin odehrávaly nejpозорuhodnější technologické inovace. Prochází nížinou s minimálním sklonem, což jeho výstavbu i provoz činilo velmi obtížnou. V 10. století n. l. se na tomto kanálu objevila zdymadla. Velký čínský kanál ale nikdy nebyl jediným vodním dílem v Číně. Vlastně byl vyvrcholením dlouhodobé činnosti v této sféře lidské činnosti.

Mapa č. 2: Tři výškové stupně na území Číny

Mapa č. 3: Klimatická pásma Číny

• Závlahové zemědělství.

Kontinentální charakter čínské civilizace je dán přírodními podmínkami umožňujícími vznik zemědělsko-městské kultury. Řeky, klima a rozsah úrodné Velké čínské nížiny daly vzniknout ekonomicky soběstačné civilizaci. Ta svoji hospodářskou produkcí a duchovním rozměrem převyšovala sousedy, což vedlo k její relativní uzavřenosti, malé potřebě kontaktů se vzdálenějšími civilizacemi. Tím vznikl obraz Číny jako centra, Říše středu. Až do 19. století se zahraniční obchod, pokud jde o dovoz, povětšinou týkal jen luxusního zboží.

Vhodné přírodní podmínky ale nemusí vždy znamenat příhodnou aktuální situaci. Klimatický přechod uvnitř Číny naznačuje izohyeta 380 mm na mapě číslo 4, která odděluje oblast pro zemědělství potřebných vodních srážek.² Jenže ani to není celá klimatická charakteristika Číny. Agrární charakter čínské společnosti byl spojen s tím, že oblast jádra státu nemá vždy přiměřené množství vody, pravidelně trpělo jejím nedostatkem či záplavami. Po celé dějiny byly záplavy velkých čínských řek smrtelné, nedostatek vláhy znamenal hladomor. Málokde je voda „přírodní proměnou *par excellence*“³ jako právě v Číně.

Čínské závlahové zemědělství vyžadovalo mnohem větší péči o vodu než evropské zemědělství žijící z relativně pravidelných mírných dešťů. Od 5. století před n. l. začala v Číně výstavba rozsáhlého a složitého systému zavodňovacích kanálů, studní, hrází, říčních tunelů, rybníků. Ovšem například už na přelomu 7. a 6. století před n. l. byl v Šao-pchi (provincie An-chuej) postaven umělý rybník s plochou přibližně 780 kilometrů čtverečních – podle UNESCO nejstarší v Číně a největší na světě –, přičemž jeho vodu dnes využívá přibližně pět miliónů lidí. Potřeba vedla k výrazným inovacím. Například v roce 214 před n. l. nařídil první císař vyhloubit Průplav duši (Ling-čchü) mezi řekami Siang a Li v jižní Číně. Tak vznikl 32 kilometrů dlouhý průplav, který první na světě vedl v nerovné krajině podél vrstevnic horského sedla.

Ani v současné Číně neklesla potřeba údržby a modernizace starších či výstavby nových vodních děl zaměřených jak na regulaci množství vody, tak i na výrobu elektřiny a jiné ekonomické účely. Především je v Číně relativně málo – vzhledem k rozsahu státu a počtu obyvatel – půdy vhodné pro zemědělství. Podle Organizace pro výživu a zemědělství „se Číně daří vyprodukovat jednu čtvrtinu světového obilí a nasycit jednu pětinu světové populace na méně než deseti procentech světové obděl-

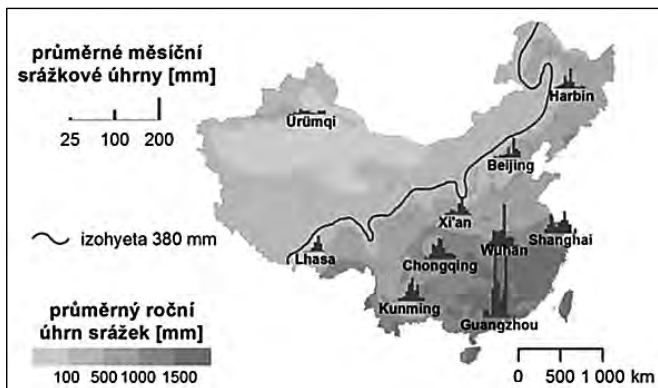
¹ HEGEL, Georg W. F.: *Filosofoe dějin*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2004, s. 79.

² Mapa převzata z HORÁLEK, Adam: *Geografie Číny*. Citované vydání, s. 37 (v originále barevně).

³ WITTFOGEL, Karl A.: *Oriental Despotism. A Comparative Study of Total Power*. New Haven and London: Yale University Press, 1967, s. 15.

lávateľné pŕdy“.¹ Ŕada oblastŕ, pŕedevŕm v severozápadnŕ Čŕnĕ, pocitŕje „vodnŕ stres“, mŕ obavu z moŕnĕho nedostatku vody. Byl vypracovŕn projekt tŕi tras dodŕvek vody z Jang-c’-ŕiang do oblastŕ Chunag-che, kterĕ by mĕly zajistit celoroĕnŕn plynulŕ tok řeky. V souĕasnĕ dobĕ se blŕží dokonĕnŕ stavba vŕchodnŕ trasy, kterŕ do znaĕnĕ mŕry vyuŕívŕ systĕm Velkĕho ĕŕnskĕho kanŕlu. V sŕzce je mimo jinĕ zajistĕnŕ dostatek vody pro obrovskŕy urbanizovanŕ region Jing-Jin-Ji – propojenŕ Pekingu, Tchien-ŕŕinu a mĕst v provincii Che-pej –, kterŕy by mĕl mŕt pŕibližnĕ 112 milŕnŕn obyvatel.

Mapa ĕ. 4: Srŕžky a vymezenŕ aridnŕ a humidnŕ Čŕny

• Meritokracie.

K budovanŕn a ũdrŕbĕ vodnŕho hospodŕrŕstŕi ũz od 5. stoletŕ pŕed n. l. nestaĕily sŕly rodiny ĕi vesnice. Jak napsal Hellmut Wilhelm, vŕstavba a ũdrŕovŕnŕ vodnŕch staveb tak „pŕedurĕily typ ĕŕnskĕ spoleĕnosti, protoŕe vŕechny tyto pŕace musely bŕt naplŕnovanŕy a uskuteĕnĕny v takovŕch rozmĕrech, kterĕ pŕesahovaly sŕly jednotlivĕcŕ a obvykle takĕ obce“.² Byl to stŕt, kdo musel o velkŕ vodnŕ dŕla od poĕtŕku peĕovat, ũdrŕovŕat jejich provoz; kdŕž tuto peĕi z nĕjakĕho dŕvodu zanedbal, dostavila se sociŕlnŕ i politickŕ krize. Jak psal Karel Marx v ĕlŕnku *Britskĕ panstvŕ v Indii* (1853), „ŕroda je tam zŕvislŕ na dobrĕ nebo ŕpatnĕ vlŕdĕ pŕavĕ tak, jako v Evropĕ zŕvislŕ na dobrĕm ĕi ŕpatnĕm poĕasŕ“.³

Zŕvlahovŕ typ zemĕdĕlstvŕn zemoŕŕoval vytvŕrĕnŕn ŕlechty v evropskĕm pojetŕ, potŕbeval ale specializovanĕ a pŕoŕkolenĕ odbornŕky na stŕtnŕ sprŕvu – mandarŕny. Vznikl tak meritokratickŕ politickŕ systĕm, kterŕ nese nĕkterĕ rysy evropskĕho feudalismu: i mandarŕn mĕl propŕjĕĕn lĕno (latinsky *feudum*). Nejednalo se vŕak o pŕŕdu, jako pŕvodnĕ v evropskĕho ŕlechtyce, ale o ŕřad. Navŕc postavenŕn mandarŕna nebylo dĕdiĕnĕ. Kaŕdĕ novĕ obsazenŕn ŕřadu vyŕadovŕlo sloŕenŕn stŕtnŕch zkouŕek.

Systĕm stŕtnŕch zkouŕek se zaĕal utvŕrĕt za vlŕdy dynastie Chan (206 pŕed n. l. aŕ 220) a v propracovanĕ podobĕ se ustŕlil za dynastie Tchang (618–907). Zformovala se zvlŕstnŕn „civilizace zemĕdĕlcŕ a mandarŕnŕn“. Tento systĕm vydrŕel pŕibližnĕ 1300 let a byl zruŕen aŕ pŕi reformŕch poĕtĕkem 20. stoletŕ, po porŕzkŕch Čŕny ve vŕlkŕch se zŕpadnŕmi mocnostmi a Japonskem. Tehdy narazil na konzervativnŕn pojetŕ obsahu vŕuky, uzavŕenost pŕed technickŕmi inovacemi spojenŕmi s nŕstupem kapitalismu a pŕŕmyslovĕ revoluce.

V zŕpadnŕ optice je takto zrozenĕ ĕŕnskĕ sociŕlnĕ-politickĕ uspořŕdŕnŕn zpravidla oznaĕovŕno jako „orientŕlnŕ despotismus“. Nĕkterŕi autoři se pŕi vysvĕtlovŕnŕn tĕto charakteristiky odvolŕvŕjŕ na Aristotelovu knihu *Politika* (4. stoletŕ pŕed n. l.). Podle tohoto autora despotie je „druh monarchie, krŕlovstvŕn, jakŕ bŕvŕjŕ napŕŕklad u barbarŕ. Ta vŕechna majŕ podobnou moc jako tyranidy, a jsou zŕkonitŕ a zdĕdĕnŕ, neboť barbarŕ jsou povahou od pŕirozenosti otroĕtĕjŕi neŕ Helĕnovĕ, a asiŕtŕi otroĕtĕjŕi neŕ evropŕtŕi, i snŕŕejŕi despotickou vlŕdu bez reptŕnŕ. Tyranskŕ jsou tedy pŕavĕ proto, zŕroveŕn vŕak majŕ pev-

¹ FAO: *China at a Glance* – <http://www.fao.org/china/fao-in-china/china-at-a-glance/en/>

² WILHELM, Hellmut: *Spoleĕnost a stŕt v Čŕnĕ*. Citovanĕ vydŕnŕ, s. 8.

³ MARX, Karel: *Britskĕ panstvŕ v Indii*. In: MARX, Karel, ENGELS, Bedřich: *Vŕbranĕ spisy*, sv. 2. Praha: Svoboda, 1977, s. 367.

né trvání, protože jsou zděděná a zákonitá.“¹ Obdobně pohlížel na Asii a Čínu i Charles Montesquieu² a mnozí další. Většina z nich, právě tak jako Aristoteles, čínskou civilizaci neznali. Karl Wittfogel, bezesporu jeden z největších odborníků věnujících se čínské historii, proslavil název „vodní společnost“, *hydraulic society*, ale upozorňoval, že se užívá i označení „orientální společnost, „asijská společnost“, „agromanažerská společnost“, „agrobyrokratická společnost“.³

Mnozí ze současných teoretiků orientální společnosti navazují na Marxovu koncepci asijského výrobního způsobu. Ta je ve své obecné rovině užitečná, ovšem skrývá v sobě dvě úskalí. Předně je asijský výrobní způsob v Marxových textech řazen v čase před antický výrobní způsob, před otrokářskou společnost. Tak se lze v předmluvě k Marxově knize *Ke kritice politické ekonomie* (1859) dočíst, že „v hrubých obrysech je možno označit asijský, antický, feudální a moderní buržoazní výrobní způsob za progresivní epochy ekonomické společenské formace“.⁴ Obdobně je tomu i v *Rukopisech „Grundrisse“*, které vznikaly přibližně ve stejné době (1857–1859). Tam se lze dočíst, že „v asijských společnostech, kde je monarcha výlučným držitelem nadproduktu v zemi, vznikají ze směny jeho důchodu... celá města, která nejsou v podstatě nic jiného než putující tábory“. Nadvýrobek podle tohoto textu „patří tedy samočinně této nejvyšší jednotě.“ K zemi tam lidé mají „naivní vztah jako k vlastnictví společnosti“, společensví produkujícího se a reprodukcujícího se v živé práci.“ Zároveň Marx psal, že „pospolité podmínky skutečného přivlastňování prací, *vodovody*, velmi důležité u asijských národů, komunikační prostředky atd., se pak jeví jako dílo vaší jednoty – despotické vlády stojící nad malými obcemi.“⁵

Toto pojetí se dnes jeví jako příliš hegelianské a spojené s tehdejšími malými evropskými znalostmi Číny. I podle Hegelovy knihy *Filosofie dějin* „světové dějiny pospují od východu na západ, neboť Evropa je vůbec koncem dějin, Asie počátkem.“ Pro Čínu jsou prý příznačné „nehistorické dějiny“, kde „neustálá změna nepřináší žádný pokrok“. Podle tohoto autora je pro čínský národ příznačné, „že vše, co patří duchu, svobodná mravnost, moralita, cit, niterné náboženství, věda a vlastní umění, je mu vzdáleno. Císař mluví k lidu vždy majestátně, s otcovskou dobrotou a něžností, avšak národ má o sobě jen ten nejhorší sebecit... a věří, že byl zrozen jen k tomu, aby táhl vůz moci císařského majestátu.“ Jedná se o patriarchální vlády, jejímž principem „jsou podání prohlášení za nezletilé“.⁶ To vše odpovídá náhledu Evropy na Čínu v 18. století. Marxistické pojetí ovšem nevyklučuje možnost vnímat asijský výrobní způsob v jeho konkrétní historické čínské podobě jako jinou cestu k současnosti – paralelně doprovázející evropské období prvobytně pospolné společnosti, otrokářství (vlastnictví otroků bylo ve „feudální“ Číně spojeno s možností sebevykoupení), feudalismu i raný novovek.

• Politická filozofie.

Klasické čínské filozofování nesměřovalo k metafyzě evropského typu či k vymezení boha. Od samého počátku ji doprovázelo hledání místa člověka v přírodním řádu. Na této úrovni politické filozofie – například v představě občanských ctností – se čínská a antická filozofie potkávaly. Existuje však důležitý rozdíl mezi Aristotelem či Platónem a Konfuciem (551–479 před n. l.). Když Platón uvažoval o dokonalém státě, věděl, že ho má vést filozof, ale nevěděl, kde ho nalézt a jak ho dosadit do čela státu. Když uvažoval o dokonalém režimu Aristoteles, věděl, že by to měla být *politea*, kde by měl vládnout zákon, ale nevěděl, jak jí vytvořit a zajistit její trvání.

Konfucius, a s ním hlavní proud čínské politické filozofie, uvažoval jinak. Sebehledání usilovalo o nalezení Cesty – *Tao* v kosmické harmonii trojice Nebe-Země-Člověk, přičemž morální Cesta byla ta správná. Konfuciánská morálka, právě tak jako morálka v pojetí osvícenců, vyžaduje politicko-sociální aktivitu ve prospěch lidu. U Konfucia se úkolem státu stalo vyjádřit tuto morálku v zákonech a dbát o její dodržování. Jeho politická morálka směřuje k lidskosti – *Žen*. A k ní podle Konfucia vede vzdělání. Konfuciovo optimistické pojetí člověka a povinnosti státníka svými důrazem na rozum připomíná evropské osvícenství, které je ale o víc než dvě tisíciletí mladší – a navíc Západ mnohé z osvícenské tradice s příchodem liberálních a konzervativních ideologií opustil. Konfuciovo pojetí člověka a státu je jedním ze základů víry v meritokracii. Jak ale píše americký sinolog Daniel A. Bell

¹ ARISTOTELES: *Politika*. Praha: Jan Laichter, 1939, s. 103 (1285 a).

² Viz MONTESQUIEU, Charles-Louis, de: *O duchu zákonů*. I. Praha: Oikoymenh, 2010, s. 317.

³ WITTFOGEL, Karl A.: *Oriental Despotism*. Citované vydání, s. 8.

⁴ MARX, Karel: *Ke kritice politické ekonomie. Předmluva*. In: MARX, Karel, ENGELS, Bedřich: *Vybrané spisy*, sv. 2. Praha: Svoboda, 1977, s. 467.

⁵ MARX, Karel: *Rukopisy „Grundrisse“*. Sv. II. Praha: Svoboda, 1974, s. 81, 88, 87, 89 a 87.

⁶ HEGEL, Georg W. F.: *Filosofie dějin*. Citované vydání, s. 73, 74, 93 a 87.

v úvodu ke knize o čínské politické filozofii, „Čína může zvyšovat svoji politickou moc přijetím meritokratičtějšího systému výběru politických představitelů a poradců,“ zůstává však otázka, kam bude činnost těchto „talentovaných a prospěchu veřejnosti oddaných politiků a poradců zacílena“.¹

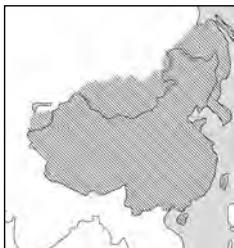
Antropocentrismus, který před přibližně čtyřmi stoletími do moderní evropské filozofie přinesl karteziánský obrat, je v čínském filozofování patrný dva a půl tisíce let. Konfucius „jako první přišel s všeobecně platným etickým pojetím člověka v celé jeho úplnosti,“ píše francouzská sinoložka Anne Cheng. „Člověk – každý člověk – se definuje jako bytost schopná se zlepšovat a donekonečna se zdokonalovat. Poprvé je v aristokratické kultuře, silně rozčleněné na kasty a klany, člověk brán jako takový.“² Po staletí byl vzdělanec-úředník veden k tomu, aby dbal o *Žen*, o lidskost, o humanitu – a aby vychovával vladaře. Samozřejmě se to často nedařilo, ale koncepce je důležitá, formuje paradigma, které organizuje poznání rozdílů mezi dobrem a zlem. I tady se čínská a evropská tradice potkaly. Podle Konfucia „co nechceš, aby ti jiní činili, nečini ty jim. Pak nebude vůči tobě nenávisť, ať řídíš stát, nebo rodinu,“ – a pokládá toto rčení o ohleduplnosti za základ pojmu lidskosti, podle něhož by bylo možné jednat až do konce života. Když člověk dbá těchto pravidel, „pak všichni mezi čtyřmi moři jsou jeho bratři“.³ Podobnost s názory o pět století mladšího Ježíše je zřejmá: „Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak i vy ve všem jednejte s nimi; v tom je celý Zákon i Proroci“ (Matouš 7, 12)

Pro úplnost obrazu paralelního rozvoje čínské a evropské politické filozofie je nutné dodat, že taoismus Lao-c' (6. či 4. století před n. l.) směřuje ke sebezdokonalování, liberální utilitarismus má svého předchůdce v díle Mo-c' (470 až 391 před n. l.) a vize vlády zákona v koncepcích legismu (4. až 3. století před n. l.). Ve všech těchto případech se jednalo o koncepty odlišné od konfucianství. Čínská politická filozofie se pak po staletí vyvíjela jinak než evropská: nejsou v ní velké zlomy a diskontinuita, diskurs je jiný. Výchozí kategorie se v ní vracejí. Když je například Konfuciovo pojetí *legisty* zapřeno, navrácí se časem znovu – byť při částečně odlišném chápání. Ovšem i v evropské politické filozofii je vývoj poznání často jen iluzí: mnohdy se mění pouze metodologie, která však směřuje k původním obecným obrazům člověka, společnosti a státu.

• Hranice.

Jádro čínského státu tvoří oblast Velké čínské nížiny, čínský svět – tedy vliv tradiční kultury – je ale mnohem širší, sahá až za periferii čínského státu. Tento přesah – rozdíl mezi jádrem státu, periferií a čínským světem – doprovázel i vnější tlak. Až do 19. století byl čínský stát ohrožován výhradně po zemi, a to ze severu, západu a jihovýchodu. Odtud přicházely intervence nomádů i států, těch, kdo chtěli těžit z bohatství čínské zemědělské civilizace. Z obranných, ale někdy také z imperiálních důvodů, se tady čínský stát rozpínal z jádra od periferních oblastí. Mapa číslo 5 ukazuje rozsah státu na vrcholu moci dynastie Čching (1644–1911), tedy před vpádem západních mocností, Ruska a Japonska.

Mapa č. 5: Největší rozsah území za vlády dynastie Čching

¹ YAN, Xuetong: *Ancient Chinese thought, modern Chinese power*. Edited by Daniel A. Bell and Sun Zhe. Princeton: Princeton University Press, 2011, s. 15.

² CHENG, Anne: *Dějiny čínského myšlení*. Praha: DharmaGaia, 2006, s. 52 a 54.

³ KONFUCIUS: *Rozpravy. Hovory a komentáře*. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 133; 155 a 134.

Pobřeží tří moří – Žlutého, Východočínského a Jihočínského moře – bylo pro čínské obchodníky povětšinou zajímavé jen do prvního řetězce ostrovů. Ten se táhne, jak ukazuje mapa číslo 6¹, od jihu japonského ostrova Kjúšú, přes Okinawu, směrem na Tchaj-wan, filipínský Luzon a Borneo. Slavné výpravy lodí pokladů v 15. století byly odchylky od normálního pohybu dějin a neměly státotvorný význam. Proto historický čínský stát potřeboval v severním hraničním pásu Velkou zeď, ale nebudoval silné válečné námorníctvo a neopevňoval přístavy. Invazní armády západních mocností v 19. a ve 20. století, kromě ruských, připluly po moři, a to z jihu.

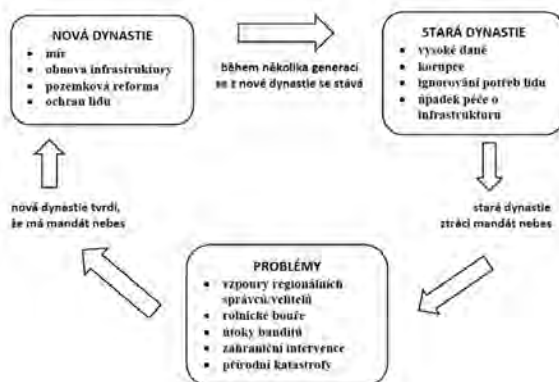
Mapa č. 6: Ostrovní řetězce kolem Číny

• **Války.**

Nebylo to pouze bohatství čínského světa, které lákalo nájezdníky a vyvolávalo války. Obrovský rozsah a členitost území, demografický vývoj, ale i chyby centrální vlády vedly tomu, že na prostranství Velké čínské nížiny v minulosti často existovalo více mezi sebou si konkurujících států. Například v Období jar a podzímů (770–476 před n. l.) jich mezi sebou někdy bojovalo až 170. První historicky doložený čínský státní útvar se objevil v 18. století před n. l., ovšem jednotný čínský stát vznikl poprvé až v roce 221 před n. l. díky vítězným armádám prvního císaře Čchin Š'-chuang-ti.

Schéma č. 1: Dynastický cyklus v Číně

¹ Mapa podle SIRSIKAR, Ashish: *China's Geography: A Boon or Bane?* Vivekananda International Foundation: Occasional Paper – November 10, 2016, s. 5.

Tyranie či zanedbávání vládních povinností, záplavy, hladomory z důvodů sucha, zemětřesení či jiné přírodní katastrofy, ale i ambice některých jedinců a skupin nejdou vedly k tomu, že vládnoucí dynastie ztratila „mandát nebes“ – docházelo ke štěpení Říše středu, k velkým povstáním, ke změně vládnoucí dynastie. Když konflikt dostal bipolární charakter, zpravidla měl podobu války mezi severem a jihem. Dynastický cyklus přibližuje schéma číslo 1. Proto dějiny Číny znají přibližně stejné množství válek, jako dějiny Evropy. Rozdíl je ale v tom, že většina evropských válek probíhala na mezistátní úrovni a mezi odlišnými etniky, zatímco čínské války se odehrávaly především uvnitř jádra čínského státu a v rámci jednoho čínského, etnika. Tyto krvavé vnitročínské konflikty vedly před přibližně 2500 lety ke vzniku slavného díla Mistra Sun *Umění války* a tím i ke vzniku vojenské teorie.

Pády starých a nástupy nových dynastií byly spojeny s válečnými událostmi majícími charakter „občanské války“ uvnitř chanského etnika. Dělo se tak i tehdy, kdy vládu přebírali Mongolové či Mandžuoové, tedy zahraniční vojska, která přitáhla ze severního či severozápadního směru. Jim k moci dopomohly vnitřní síly, které soupeřily s ústřední mocí. Zároveň ale právě vláda těchto vnějších etnik byla spojená i s výboji čínského státu například při vytváření mongolské říše či při neúspěšných výpadech do Japonska. Každý rozpad státu však následně směřoval k obnovení jednoty ve velkém rozměru geopolitické jádra a kontroly jeho periferie.

První geopolitický zlom

Tradiční postavení Říše středu prošlo během 19. a 20. století dvěma zásadními geopolitickými zlomy. Ten první souvisí se zahraniční intervencí nového typu a se zápasem o modernizaci. Počátek této proměny spadá na konec třicátých let 19. století, kdy začalo období 110 let intervencí, povstání a přírodních katastrof, došlo pádu dynastie Čching a následně započal zápas o povahu republiky. Toto tragický úsek čínských dějin ukázal hloubku společenské krize a skutečnou povahu zaostávání Číny za západními mocnostmi a za Japonskem. Přímé lidské ztráty Číny v nejružnějších konfliktech, a to vojáky i civilisty, za období od opiových válek po vítězství komunistů v občanské válce lze odhadnout na 50 miliónů životů. Jak naznačují propočty Anguse Maddisona obsažené v tabulce číslo 2¹, během daného období došlo ke zpomalení růstu čínské ekonomiky v absolutních i relativních hodnotách. Podle téhož zdroje byl ještě v roce 1820, tedy v předvečer opiových válek, podíl Číny na světovém hrubém domácím produktu 32,9 %, tedy mnohem větší než západních mocností (Francie 5,5 %, Německo 3,8 %, Velká Británie 5,2 %, Rusko 5,4 %, USA 1,8 %) či Japonska (3 %); nejvyšším byl ještě v roce 1870 – až poté místo na čele seznamu zemí řazených podle podílu na světovém HDP zaujaly Spojené státy.

Tabulka č. 2: Míra růstu Číny a hlavních částí světové ekonomiky, 1700–1952 (průměrný roční míra růstu HDP v %)

	1700–1820	1820–1952
Čína	0,85	0,22
Indie	0,17	0,56
Japonsko	0,25	1,74
Evropa	0,58	1,71
USA	2,72	3,76
Rusko/SSSR	0,69	2,05
svět	0,52	1,64

Západní civilizace připlula ke břehům Číny na lodích, které byly právě tak obchodní, jako válečné. Tlak západních velmocí – obchodní, vojenský i náboženský – směřoval na počátku hlavně do pobřežních oblastí na jihu Číny. Koloniální mocnosti využily ve svůj prospěch historickou zvláštnost vojenských dějin Číny: v rozhodující chvíli Číně chybělo válečné loďstvo a opevněné přístavy, ale i moderní pobřežní děla. Říše středu byla otevřena námořní intervenci. Právě války se staly tragickou mírou čínské stagnace. V první opiové válce (1839–1842) čínská děla a pušky ve svých charakteristikách

¹ MADDISON, Angus: *The World Economy. Volume 1: A Millennial Perspective. Volume 2: Historical Statistics*. OECD Development Centre, 2006, s. 263 a 243 (zkráceno) a MADDISON, Angus: *Chinese Economic Performance in the Long Run. Second Edition, Revised and Updated: 960-2030 AD*. OECD Development Centre, 2007, s. 44 (zkráceno).

zaostávaly za britskými přibližně o dvě století.¹ Tehdy stálo přibližně 200 tisíc čínských vojáků proti 19 tisícům britských vojáků majících zkušenosti z Napoleonských válek, lepší organizaci, výcvik a výzbroj. Novodobý vojensko-průmyslový komplex, ať již zbrojovky či loděnice, začal být v Číně budován až v polovině šedesátých let 19. století, v návaznosti na opiové války a tchaj-pchingské povstání. I pak ale chyběl odpovídající výcvik jak důstojnického sboru, tak mužstva – což názorně ukázaly obě války s Japonskem.

Zapojení asijských zemí do globální kapitalistické ekonomiky probíhalo dvojím způsobem: (a) vlastní modernizací, jako v Japonsku, (b) přímou kolonizací, jako v Indii. Čína ovšem měla minimální vyhlídku zužitkovat v mírových podmínkách první model. Radikální ekonomické a sociální reformy začaly v Japonsku během období Meidži (1868–1912) – tedy téměř tři dekady poté, kdy opiovými válkami začala západní ozbrojená intervence v Číně. Pravděpodobně prvním vzdělavcem, který za dynastie Čing navrhl „učit se u barbarů“, aby je bylo možné porazit, byl konfucióvský učenec Wej Jüan (1794–1857).² Jeho rozsáhlá kniha *Ilustrovaný přehled zámořských zemí*, která vznikla a vycházela v letech 1841 až 1852, tedy v návaznosti na opiové války, zprvu nenalezla v Číně ohlas, byla ale jednou z inspirací reforem v Japonsku. Je samozřejmě pravda, že konzervativci bránili přebírání západních znalostí a zkušeností, ale tuto překážku by se dalo časem překonat – kdyby k tomu konflikty a katastrofy nezničily podmínky. Za stoleté období ponížení vedla Čína pět přímých válek s imperialistickými mocnostmi; čtyřikrát byl cizími vojsky obsazen Peking. Dvakrát v tomto období na čínském území mezi sebou bojovaly imperiální mocnosti bez čínské účasti.

Čína se ale nestala kolonií indického typu, jak by to odpovídalo druhému modelu zapojení asijských zemí do globálního kapitalismu. Důvodů bylo mnoho. Při všech zmatcích Čína byla jednotnější, centralizovanější než Indický poloostrov, její odpor proti kolonizátorům byl výraznější. Byla též vzdálenější od Velké Británie. Podstatné se ale ukázalo, že imperialistické státy zárlivě střežily, aby zisk některé z nich v Číně nebyl větší než jejich. V Číně se vytvořila lokální mocenská rovnováha mezi velmocemi – a sverázný typ polokolonizace. Tento způsob imperialistického pronikání do Číny měl dvě etapy oddělené první japonsko-čínskou válkou (1894–1895). V první fázi se základním nástrojem ovládnutí Číny stal systém vnučených nerovnoprávných smluv. Americká historička Dong Wang uvádí, že Čína byla během sta let přinucena podepsat pět set až tisíc nerovnoprávných smluv, dohod či konvencí (počty se liší podle zvolených kritérií).³ Na pobřeží Číny a kolem Jang-c'-ťiang se vytvářel podivný systém malých polokolonií: sverázná soustava takzvaných smluvních měst, kde jak uvádí Angus Maddison, zahraniční obchodníci a rezidenti získali právo exterritoriality a konzulární právo bylo nadřazeno čínskému právu. Většinou se jednalo o mořské přístavy, ale některá smluvní města byla hluboce v čínském území – „smluvním městem“ byl například i Čchung-čching, důležitý přístav na Jang-c'-ťiang ve vzdálenosti přibližně 1,5 tisíc kilometrů od pobřežní Šanghaje. V roce 1917 bylo podle Maddisona v Číně celkem 92 smluvních měst, v nichž mělo 19 zahraničních zemí exterritoriální práva a privilegia.⁴ Dominantní postavení díky síle svého válečného námořnictva, podíl na zahraničním obchodě, roli svých enkláv ve smluvních městech, ale i postavení v čínských institucích jako byl cisařský námořní celní úřad, tehdy měla Velká Británie. Tato situace výrazně přispěla ke zformování geopolitických vizí Alfreda Mahana.

Během druhé fáze se imperiální mocnosti – především Německo a Rusko – snažily vytvořit pevně ohraničené koloniální enklávy na území Číny. Hayeova doktrína – „politika otevřených dveří“, kterou zformuloval tehdejší ministr zahraničních věcí Johna Haye v letech 1899 a 1900 jako reakci na vznik německých koncesí v Číně – byla projevem snahy udržet staré pořádky. Změna se ale nedala zadržet a postupně se propojovaly vojenské základny, zábovy území a nejrůznější železniční trasy pod výlučnou správou cizích mocností. Japonsko-ruská válka (1905) a japonsko-německá válka (1914) už byly jednoznačným projevem měnícího se poměru sil, kdy postupně militaristické Japonsko

¹ Viz HAYES, Jack P.: *The Opium wars in China*. Asia Pacific Foundation of Canada, s. 9 – https://asiapacificcurriculum.ca/sites/default/files/2017-11/China%27s%20Opium%20Wars%20-%20Background%20Reading_0.pdf

² Viz blíže GRAČIKOV, Jevgenij N.: *Geopolitika Kitaja. Egocentrizm i prostranství setej*. Izdatelstvo „Rusajns“, 2015, s. 96–104.

³ WANG, Dong: *China's Unequal Treaties: Narrating National History*. Lanham: Lexington Books, 2005, s. 2 a 10.

⁴ MADDISON, Angus: *Chinese Economic Performance in the Long Run*. Citované vydání, s. 45. Peter Zarrow uvádí poněkud jiné údaje: v roce 1890 bylo 33 „smluvních“, v letech 1894 až 1917 bylo doplněno do tohoto seznamu dalších 59 měst. Viz ZARROW, Peter: *China in War and Revolution, 1895–1949*. New York: Routledge, 2005, s. 7.

přebíralo v kolonizaci Číny iniciativu. Tato tendence vyvrcholila přímým japonským útokem napřed na severovýchodě okupací Mandžuska (1931) a následně útokem na vlastní jádro čínského státu (1937). Po celé toto období narůstaly sociální a etnické rozpory v samotné čínské společnosti, které doprovázela rivalita mezi severem a jihem. Ta přispěla k tomu, že si – při rostoucí decentralizaci a odlišným průběhem modernizace v jednotlivých oblastech – jižní a severní provincie navzájem málo pomáhaly při takových dramatických událostech, jako bylo tchaj-pchingské povstání na jihu či japonsko-čínská válka na severovýchodě Číny. Výsledkem byla prohlubující se sociálně-politická krize v čínské společnosti, která vyústila v to, že dynastie Čching ztratila „mandát nebes“.

Zásadní reformy začala vláda pomalu zavádět až na konci 19. století, čímž ještě více přiblížila Sinchajskou revoluci v letech 1911/1912. Takto začal další krvavý zápas za sjednocení země a za povahu republikánského uspořádání. V ideové rovině se vyprofilovaly dvě hlavní linie s odlišnými vizemi modernizace Číny, obě spojené se snahou učít se na Západě, ale i s určitou představou meritokratického uspořádání politického systému:

- Protestantско-kapitalistická linie, jejímž nejvýraznějším představitelem byl Kuomintang.
- Marxisticko-leninská linie, jejímž představitelem se stala Komunistická strana Číny.

Válku s hlavními soupeři v podobě militaristů sice Čankajškův Kuomintang vyhrál, ovšem sjednotit Čínu a nastartovat reálnou modernizaci se mu nepovedlo. Po masakru komunistů Čankajškovými odřídily a jejich spojenci v roce 1927 se nepodařilo zcela občanskou válku zastavit, jen na čas přerušit při boji proti společnému vnějšmu nepříteli. I když se Čankajškově vládě dostalo mezinárodního uznání, musela čelit mohutně japonské intervenci. Až vítězství Mao Ce-tungových armád v roce 1950 vedlo ke sjednocení Číny a rozhodlo o socialistické povaze modernizace této země.

Druhý geopolitický zlom

Čína se stabilizovala, stala se součástí globálního systému – avšak jako část jeho periferie. Po několika méně úspěšných pokusech o urychlení ekonomicko-sociálního rozvoje zahájilo vedení Komunistické strany Číny koncem roku 1979 období reformem a otvírání světu. Začala „druhá revoluce“, zdařil se „velký skok“ nového typu. Tabulka číslo 3 zpracovaná Ivanem Kalabekovem ukazuje vybrané čínské makroekonomické údaje v porovnání s USA jako nesilnější kapitalistické mocnosti a Ruskem, které koncem 80. let minulého století zahájilo vlastní politické a ekonomické reformy.¹

Tabulka č. 3: Vybrané makroekonomické údaje Číny, USA a Ruska

ukazatel	Čína		USA		Rusko	
	1990	2017	1990	2017	1990*	2017
HDP v miliardách USD (běžné ceny)	390	12 015	5 980	19 485	1 102	1 578
HDP podle parity kupní síly v miliardách USD	1 091	23 208	5 980	19 485	1 594**	4 016
podíl na světovém HDP v %	4,1	18,2	22,3	15,3	4,9**	3,2
HDP na hlavu v USD per capita (běžné ceny)	348,4	8 643	23 914		...	10 956
přímé zahraniční investice FDI v miliardách USD (běžné ceny)	3,5	217,2	48,5	311,6	...	22,6
celkové investice jako % HDP	34,4	44,4	21,5	20,6	31,9	24,3
mezinárodní rezervy včetně zlata v miliardách USD	34,5	3 236	173,1	451,3	...	432,7
celkový zahraniční dluh v miliardách USD	55,3	1 711	3 233	19 019	...	518,9

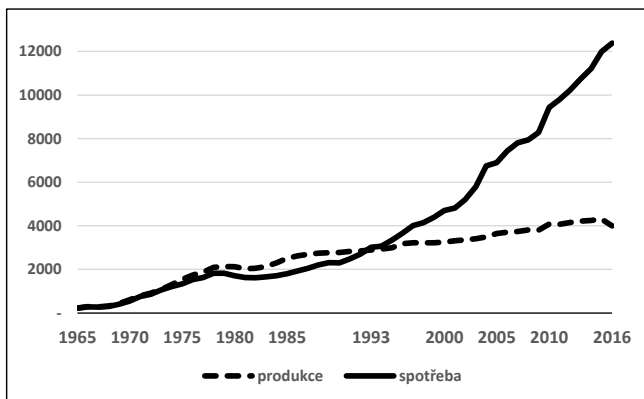
Poznámka: * RSFSR; ** rok 1992

Každá změna, a to i změna k lepšímu, přináší problémy. Takovou změnou jsou i úspěchy Číny v sociálním a ekonomickém rozvoji. Její nový ekonomický potenciál přináší nové úkoly a odpovědnost. Symbolicky tuto skutečnost vyjadřuje čínská potřeba ropy. Jak ukazuje graf číslo 1 připravený podle databáze BP, bouřlivý hospodářský rozvoj vedl k tomu, že se Čína v roce 1993 změnila

¹ KALABEKOV, Ivan G.: *Rossija, Kitaj i SŠA v cifrach. Spravočnoje izdanije*. Moskva, 2018 (zkráceno) – <http://chius.ru/>

z čistého vývoze ropy na čistého dovozce.¹ Dnes je dokonce největším dovozce ropy na světě. Udržení sociální a ekonomické úrovně, nemluvě o dalším rozvoji, se stalo závislé na úspěšné kooperaci s producenty ropy. Tato závislost a kooperace znamenala radikální proměnu zahraniční a bezpečnostní politiky. Vyžaduje například aktivnější vztah k problémům Blízkého východu, ale i přehled o situaci na dopravních trasách z Perského zálivu. Obecně platí, že nové geopolitické postavení Číny vyžaduje takové aktivity, jako je Iniciativa pásu a stezky.

Graf č. 1: Produkce a spotřeba ropy v Číně
(tisíc barelů za den)

Základním problémem druhého geopolitického zlomu v postavení Číny je jeho politická interpretace. Prezident Si Ťin-pching mnohokrát zapakoval, že tato přeměna má *win-win* charakter, že není založena na vykořisťování, ale na vzájemně výhodné spolupráci. Že cílem Pekingu je globalizace, kde vládne sdílená prosperita. Klasická geopolitika, anglosaská i německá, ovšem interpretuje mezinárodní politiku přes prizma věčného konfliktu. Ostatně americká geopolitika se zrodila i díky svérázné interpretaci pronikání britských interventů do Číny a washingtonské politiky „otevřených dveří“. Dnes se výrazem tohoto přístupu stává diskuse o takzvané „Thukydidově pasti“. Jedná se o zvláštní interpretaci příčiny konfliktu mezi Athénami a Spartou, kterou před dvěma a půl tisíci lety popsal Thukydides v knize *Peloponéská válka*. Thukydides neskouzl do oblasti představ o sváru demokratické a aristokratické formy vlády: „Za nejpravdivější důvod, i když se o něm nejméně mluví, považují růst aténské moci, který vyvolal u Lakedaimoňanů takové obavy, že se odhodlali k válce.“² Jinak řečeno, obava ze ztráty výhodné pozice vedla hegemonu k preventivní válce proti rodícímu se vyzyvateli. Thukydides nehledal ideologické důvody války, ale její systémové pozadí v podobě měnící se mocenské rovnováhy na Peloponéském poloostrově. Že se ale nejedná pouze o akademický problém, naznačuje fakt, že o nebezpečí Thukydidovy pasti hovořili americký a čínský prezident v roce 2015 během návštěvy Si Ťin-pchinga v USA. V průběhu této cesty v jednom ze svých vystoupení prezident Si prohlásil, že bychom měli svůj úsudek striktně opírat o fakta, jinak se staneme obětí šeptandý, paranoie a narcisismu. „Nic takového jako takzvaná Thukydidova past ve světě neexistuje. Pokud by se ale významné země opakovaně dopouštěly chybných strategických výpočtů, mohly by na sebe takovou past nastražit.“³

¹ BP Statistical Review of World Energy June 2018 (all data, 1965-2017) – <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>

² THUKYDIDES: *Dějiny peloponéské války*. Praha: Odeon 1977, s. 33.

³ Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China: *Speech by H.E. Xi Jinping President of the People's Republic of China At the Welcoming Dinner Hosted by Local Governments And Friendly Organizations in the United States* (2015/09/23) – https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpdmgjxgsfwbwxlhgl70znlx1h/t1305429.shtml

Graham Allison v citované knize *Osudová past* píše o výzkumu na Harvard University, který odhalil, že za uplynulých pět století tu bylo „šestnáct případů, kdy vzestup jednoho vlivného státu narušil postavení jiného“. Konkrétní závěr je neúprosný: „dvanáct takových sporů skončilo válkou, čtyři nikoli“. Je možné vést spory, zda teoreticko-metodologické nástroje daného výzkumu jsou zvoleny správně. To ovšem nic nezmení na skutečnosti, že „Thukydidova past“ je zobecnění, které se může změnit v besepnitelné proctví. Je zřejmé, že špatné odhady, předsudky a touha udržet si výsady jsou velice časté a snadno mohou vytvořit podmínky k velké válce, byť si ji téměř nikdo nepřeje. A třeba zdůvodnit onu tragédii takzvanou Thukydidovou pastí.

Obecnějším problémem při chybném zázemí strategických úvah je to, čemu se říká „zrcadlový efekt“: stát A očekává od státu B nepřátelské chování, protože sám se tak v minulosti vůči státu B, C, D... choval a jiné chování si nedokáže představit. K tomu je nutné připojit fakt, že každá rozumná mezinárodněpolitická kalkulace musí pracovat i s vojensko-bezpečnostní analýzou – a vojáci mají v popisu práce propočítat tu nejhorší, tedy válečnou variantu. Řečeno jednoduše a srozumitelně: bude se Čína, až bude nejmocnějším státem, chovat vůči ostatním stejně agresivně a sobecky, jako se choval a někdy stále ještě chová Západ?

Přestože se desetiletí hovoří o zpomalení čínského růstu, pravdou je, že teprve nyní začíná synergický efekt spojený s druhou revolucí, tedy s politikou reformem a otevíráním se světu. Teprve teď generace vyrostlá během uplynulých čtyř dekad nastupuje do řídicích funkcí, teprve teď se začínají záročovat obrovské investice do základního výzkumu a technologických inovací. Podle čínského statistického úřadu vydala Čína loni na vlastní výzkum a vývoj 257 miliard amerických dolarů (to je přibližně 2,6 bilionů českých korun). Podle téhož zdroje na konci minulého roku pracovalo v Číně ve výzkumu a vývoji 6,2 miliónů zaměstnanců. A výdaje na vědu a výzkum v Číně dále rostou.²

Čínský rozmach je megatrendem, který hýbe globální ekonomikou a politikou. Není doplněním systému o novou supervelmoc. Jedná se o geopolitický zlom, který mění globální uspořádání celého světa. Je hledáním nových pravidel. Západ potřebuje politiky a intelektuály, kteří chápou, že eurasijská orientace Evropské unie znamená směřování ke sdílené prosperitě, nikoliv zradu euroatlantických zájmů. Západ se musí na započatou přeměnu adaptovat, nevyvolávat obchodní konflikty a nehovořit o osudové Thukydidově pasti. Řeči o nevyhnutelné válce nebo schovávaně se před změnami svět nezastaví. Válka by byla sebevraždou, izolacionalismus vede Západ do skanzenu. Zatím se však zdá, že se globalizace začíná štěpit na dva paralelní světy s odlišnými pravidly i tempy růstu.

Použitá literatura

- ALLISON, Graham: *Osudová past. Spojené státy versus Čína a Thukydidovo poučení z dějin*. Praha: Prostor, 2018.
- ARISTOTELES: *Politika*. Praha: Jan Laichter, 1939.
- Australian National University – <http://asiapacific.anu.edu.au/mapsonline/base-maps/china-grand-canal>
- BP Statistical Review of World Energy June 2018 (all data, 1965-2017) – <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>
- FAO: *China at a Glance* – <http://www.fao.org/china/fao-in-china/china-at-a-glance/en/>
- GRACÍKOV, Jevgenij N.: *Geopolitika Kitaja. Egocentrizm i prostranství setej*. Izdatelstvo „Rusajns“, 2015.
- HAYES, Jack P.: *The Opium wars in China*. Asia Pacific Foundation of Canada – https://asiapacificcurriculum.ca/sites/default/files/2017-11/China%27s%20Opium%20Wars%20-%20Background%20Reading_0.pdf
- HEGEL, Georg W. F.: *Filosofie dějin*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2004.
- HORÁLEK, Adam: *Geografie Číny. Učební materiál pro studenty sinologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.
- CHENG, Anne: *Dějiny čínského myšlení*. Praha: DharmaGaia, 2006.
- KAPLAN, Robert D.: *Pomsta geografie. Co mapy vyprávějí o příštích konfliktech a boji proti osudu*. Praha: Bourdon, 2013.
- KALABEKOV, Ivan G.: *Rossija, Kitaj i ŠŠA v cifrach. Spravočnoje izdanije*. Moskva, 2018 – <http://chius.ru/>
- KONFUCIUS: *Rozpravy. Hovory a komentáře*. Praha: Mladá fronta, 1995.
- LIŠČÁK, Vladimír: *Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech*. Praha: Libri, 2008.
- MEČNÍKOV, Lev I.: *Civilizacija i velikije istoričeskie reki*. Moskva: Ajris Press, 2013.
- MADDISON, Angus: *Chinese Economic Performance in the Long Run. Second Edition, Revised and Updated: 960-2030 AD*. OECD Development Centre, 2007.
- MADDISON, Angus: *The World Economy. Volume 1: A Millennial Perspective. Volume 2: Historical Statistics*. OECD Development Centre, 2006.

¹ ALLISON, Graham: *Osudová past*. Citované vydání, s. 94.

² Xinhua: *China's R&D spending sees rapid growth in past decades (2018-09-16)* – http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/16/c_137471687.htm

- MARX, Karel: *Rukopisy „Grundrisse“*. Sv. II. Praha: Svoboda, 1974.
- MARX, Karel, ENGELS, Bedřich: *Vybrané spisy*, sv. 2. Praha: Svoboda, 1977.
- Mineral Commodity. Summaries 2018*. U.S. Geological Survey, Reston, Virginia: 2018 – <https://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/mcs/2018/mcs2018.pdf>
- Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China: *Speech by H.E. Xi Jinping President of the People's Republic of China At the Welcoming Dinner Hosted by Local Governments And Friendly Organizations in the United States* (2015/09/23) – https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpdmgjxgsfwbxclhgcl70znxlfh/t1305429.shtml
- MMF: *World Economic Outlook Database. October 2018* – <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/02/weodata/index.aspx>
- MONTESQUIEU, Charles-Louis, de: *O duchu zákonů. I*. Praha: Oikoymenh, 2010.
- POLO, Marco: *Milón, neboli, O zvycích a poměrech ve východních krajích*. Praha: Odeon, 1989.
- SIRSIKAR, Ashish: *China's Geography: A Boon or Bane?* Vivekananda International Foundation: Occasional Paper – November 10, 2016.
- THUKYDIDES: *Dějiny peloponéské války*. Praha: Odeon 1977.
- WANG, Dong: *China's Unequal Treaties: Narrating National History*. Lanham: Lexington Books, 2005.
- WILHELM, Hellmut: *Společnost a stát v Číně*. Praha, Svoboda, 1969.
- WITTFOGEL, Karl A.: *Oriental Despotism. A Comparative Study of Total Power*. New Haven and London: Yale University Press, 1967.
- World Intellectual Property Indicators 2018*. Geneva: World Intellectual Property Organization, 2018.
- World Population Prospects. The 2017 Revision*. New York: United Nations 2017.
- Xinhua: *China lifts 740 mln rural poor out of poverty since 1978* (2018-09-03 18:56:54) – http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/03/c_137441670.htm
- Xinhua: *China's R&D spending sees rapid growth in past decades* (2018-09-16) – http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/16/c_137471687.htm
- YAN, Xuetong: *Ancient Chinese thought, modern Chinese power*. Edited by Daniel A. Bell and Sun Zhe. Princeton: Princeton University Press, 2011.

prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc.

ředitel Institutu globálních studií UJAK Praha

Věnuje se teorii politiky, a to především politiky mezinárodní.

UJAK Praha

Roháčova 63

130 00 Praha 3

Česká republika

email: pliticus@upcmil.cz

KREJČÍ, Oskar: Čínské geopolitické silokřivky. In: Evropská unie a euroasijská integrace. 40. výročí zahájení čínských reforem. Praha, 2019, s. 37-50.

PROGRAM
mezinárodní konference

konané pod záštitou poslance Evropského parlamentu
MUDr. Jiřího Maštálky

EVROPSKÁ UNIE A EUROASIJSKÁ INTEGRACE
(40. výročí zahájení čínských reforem)

spolupřádají Institut globálních studií
Univerzity Jana Amose Komenského
a Institut nové Hedvábné stezky

moderuje **PhDr. František Pertl**

úterý **6. listopadu 2018**
Evropský dům, Jungmannova 24, 110 00 Praha 1

10:00 - 10:15	Zahájení konference doc. PhDr. Luboš Chaloupka, CSc. , rektor UJAK MUDr. Jiří Maštálka , poslanec Evropského parlamentu
10:15 - 10:40	Jianjun Chen, chargé d'affaires Velvyslanectví ČLR v České republice
10:40 - 11:00	PhDr. Jan Kohout , prezident Institutu nové Hedvábné stezky, místopředseda vlády ČR v letech 2009-2010, ministr zahraničí ČR v letech 2009-2010 a 2013-2014 <i>„Česko-čínské vztahy: vývoj, stav a perspektivy“</i>
11:00 - 11:20	doc. Ing. Iлона Švihlíková, PhD. , vedoucí Kabinetu globální ekonomiky Institutu globálních studií UJAK <i>„Čína: odolnost ekonomiky vůči sankcím“</i>
11:20 - 11:40	PhDr. Eduard Šebo , podnikatel <i>„Slovenské a české podnikání v Číně.“</i>
11:40 - 12:30	Kávová přestávka, občerstvení
12:30 - 12:50	Ing. Jan Mládek, CSc. , ekonom a politik, ministr průmyslu a obchodu ČR v letech 2014-2017 <i>„I6+1 – spolupráce 16 zemí střední a východní Evropy s ČLR (Jaká je úloha ČR?“</i>
12:50 - 13:10	doc. Ing. Pavel Gavlas, CSc., PhD. , vedoucí Katedry mezinárodních vztahů a diplomacie UJAK <i>„Čínské ozbrojené síly a projekt OBOR“</i>
13:10 - 13:30	prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc. , ředitel Institutu globálních studií UJAK <i>„Čínské geopolitické silokřivky“</i>
13:30 - 14:00	Diskuse - závěr